

**ไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว: การเกิดขึ้นและการกลายเป็นส่วนหนึ่งของ
ระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัว¹**

**Family Mediation and Conciliation: Emergence and Integration into
the Family Case Proceedings within Juvenile and Family Court.**

พิชามณู ทรัพย์ไพบุลย์
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Pichamon Suppaibool
Faculty of Law, Chiang Mai University

E-mail: Pichamon.s2541@gmail.com

Received: July 1, 2025; Revised: December 11, 2025; Accepted: March 4, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามว่าการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวได้เกิดขึ้นและการกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวได้อย่างไร โดยศึกษาการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว ในฐานะกระบวนการที่ถูกกำหนดโดยมีความมุ่งหวังที่สอดคล้องกับระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัว ผ่านการศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวซึ่งสัมพันธ์กับระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวจำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ 1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว อันสะท้อนถึงที่มาทางความคิดของการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว และ 2. เอกสารที่เป็นคำอธิบายของระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาล

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ไกล่เกลี่ยประนีประนอม: ปฏิบัติการทางกฎหมายที่สนับสนุนและท้าทายผู้หญิงในฐานะโจทก์” ได้รับทุนอุดหนุนจากการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. 2567

เยาวชนและครอบครัว ที่สะท้อนถึงความเข้าใจเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

บทความเสนอว่ามี 4 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การไกล่เกลี่ยประนีประนอมได้เกิดขึ้นและกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัว ได้แก่ 1. มาตรการทางกฎหมายเพื่อสร้างโอกาสให้ผู้สมรสได้คืนดีกัน 2. แนวคิดเรื่อง “ครอบครัวที่รักใคร่สามัคคีปรองดอง” ภายใต้กระแสความยุติธรรมสำหรับเด็ก 3. ปัญหาคดีแพ่งที่ค้างคั่งและการพิจารณาคดีแพ่งที่ยาวนาน และ 4. การจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “การต่อสู้คดีในศาล-การไกล่เกลี่ยประนีประนอม” โดยการพิจารณาปัจจัยทั้ง 4 ประการสามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวในแง่มุมต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแง่มุมด้านอุดมการณ์ครอบครัว แง่มุมด้านความสำคัญต่อระบบพิจารณาคดี และแง่มุมด้านแนวทางการศึกษาเรื่องการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวที่ไม่อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดแบบคู่ตรงข้าม

คำสำคัญ: ไกล่เกลี่ยประนีประนอม, การพิจารณาคดีครอบครัว, ศาลเยาวชนและครอบครัว

Abstract

This article aims to address the question of how family mediation and conciliation emerged and became an integral part of the family case proceedings within the Juvenile and Family Court. The study examines family mediation and conciliation as a designated process aligned with the family case proceedings in the Juvenile and Family Courts. This is achieved through an analytical review of two groups of documents concerning family mediation and conciliation within the Juvenile and Family Court case proceedings. The first group includes documents related to the Juvenile and Family Court Establishment Act, which reflect the intellectual origins of family mediation and conciliation. The second group consists of documents explaining the family case proceedings in the Juvenile and Family Courts, reflecting stakeholders' understanding of family mediation and conciliation.

The article proposes four key factors that led to the emergence and integration of mediation and conciliation into family case proceedings: (1) legal provisions creating opportunities for spousal reconciliation; (2) the concept of the “Harmonious and Loving Family” within the broader Juvenile Justice movement; (3) civil case backlogs and the prolonged nature of civil trials; and (4) the construction of dichotomous knowledge between “court litigation” and “mediation and conciliation”. Consideration of these four factors can enhance understanding of family mediation and conciliation from multiple perspectives, including the ideological dimension of the family, their significance to the case proceedings, and approaches to studying family mediation and conciliation that move beyond a binary conceptual framework.

Keyword: Mediation and Reconciliation, Family Law Proceeding, Juvenile and Family Court

บทนำ

การไกล่เกลี่ยประนีประนอม เป็นกระบวนการจัดการความขัดแย้งรูปแบบหนึ่งที่กำหนดให้คู่ความทั้งสองฝ่ายได้พูดคุยหรือเจรจาต่อรองเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน โดยมีบุคคลที่สามเป็นคนกลางระหว่างคู่ความเพื่อสนับสนุนให้เกิดการตกลงร่วมกัน ในปัจจุบันการไกล่เกลี่ยประนีประนอมถือเป็นหนึ่งในวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative dispute resolution; ADR) ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในแวดวงของกระบวนการยุติธรรม การไกล่เกลี่ยประนีประนอมได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้กับการพิจารณาคดีต่างๆ อย่างหลากหลาย รวมถึงการพิจารณา “คดีครอบครัว” ด้วยเช่นกัน

ในระบบกฎหมายไทย ความคิดในการจัดการคดีครอบครัวโดยใช้การไกล่เกลี่ยประนีประนอมได้ปรากฏขึ้นพร้อมกับแนวคิดเรื่องการจัดตั้งศาลครอบครัว ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2490 หลังจากมีการจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 พระราชบัญญัติพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 (ต่อไปบทความจะเรียกโดยย่อว่า “กฎหมายจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494”) ได้ปรากฏบทความเรื่อง “ศาลครอบครัว”²

² ทวี เจริญพิทักษ์, “ศาลครอบครัว,” *วารสารตุลพาท* 1, ฉ.1 (2497): 25-42.

และบทความเรื่อง “แนวความคิดในการจัดตั้งศาลครอบครัว”³ ที่เผยแพร่ในวารสารตุลพาห ซึ่งเป็นวารสารทางกฎหมายสำหรับข้าราชการในกระทรวงยุติธรรม เพื่อนำเสนอและแลกเปลี่ยนความรู้ทางกฎหมาย ตลอดจนแจ้งความเคลื่อนไหวภายในกระทรวงยุติธรรม โดยบทความดังกล่าวเป็นการนำเสนอถึงแนวคิดของระบบพิจารณาคดีครอบครัวที่ควรเกิดขึ้นเมื่อมีการจัดตั้งศาลครอบครัว ซึ่งเป็นโครงการจัดตั้งศาลของกระทรวงยุติธรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ในช่วงขณะนั้น⁴

เมื่อมีการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 (ต่อไปบทความจะเรียกโดยย่อว่า “กฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534”) ได้กำหนดให้ผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีครอบครัวสามารถใกล้เคียงให้คู่ความประนีประนอมยอมความกันได้เพื่อความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว⁵ การใกล้เคียงประนีประนอมตามกฎหมายจัดตั้งฉบับนี้จึงถือเป็นกระบวนการ “ทางเลือก” ที่สำคัญในระบบพิจารณาคดีครอบครัว

และการใกล้เคียงประนีประนอมได้ถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัวอย่างเป็นทางการเมื่อพ.ศ. 2553 ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 (ต่อไปบทความจะเรียกโดยย่อว่า “กฎหมายจัดตั้ง

³ สุข หงส์ไกร, “แนวความคิดในการตั้งศาลครอบครัว,” *วารสารตุลพาห* 10, ฉ.9 (2506): 952-958.

⁴ ความเห็นคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องเสร็จที่ 139/2499, “บันทึก เรื่องการปรับปรุงตุลาการ,” 7 สิงหาคม 2499. และ บรรณานิการ, “นโยบายและโครงการดำเนินงานของกระทรวงยุติธรรม,” *วารสารตุลพาห* 4, ฉ.3 (2500): 158-162.

⁵ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534, มาตรา 108 ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 108 ตอนที่ 203 (22 พฤศจิกายน 2534) บัญญัติว่า

“การพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัวนั้นไม่ว่าการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด ให้ศาลพยายามเปรียบเทียบให้คู่ความได้ตกลงกันหรือประนีประนอมกันในข้อพิพาท โดยคำนึงถึงความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว เพื่อการนี้ให้ศาลคำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้ เพื่อประกอบดุลพินิจด้วย คือ

(1) การสงวนและคุ้มครองสถานภาพของการสมรสในฐานะที่เป็นศูนย์รวมของชายและหญิงที่สมัครใจเข้ามาอยู่กินด้วยกันอันสามิภริยา หากไม่อาจรักษสถานภาพของการสมรสได้ก็ให้การหย่าเป็นไปด้วยความเป็นธรรมและเสียหายน้อยที่สุด โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของบุตรเป็นสำคัญ

(2) การคุ้มครองและช่วยเหลือครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่ยังมีครอบครัวนั้นต้องรับผิดชอบในการดูแลให้การศึกษาแก่บุตรที่เป็นผู้เยาว์

(3) การคุ้มครองสิทธิของบุตรและส่งเสริมสวัสดิภาพของบุตร และ

(4) หามาตรการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือสามิภริยาให้ปรองดองกันและปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกันเองและกับบุตร”

ศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553”) อันเป็นกฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวฉบับปัจจุบัน ได้กำหนดให้ผู้พิพากษาจะต้องแต่งตั้งให้ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวเพื่อทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยเพื่อให้คู่ความได้ประนีประนอมกันก่อนจะเริ่มพิจารณาคดีครอบครัวเสมอ⁶ และแม้ว่าจะมีการพิจารณาคดีครอบครัวไปแล้วเพียงใดก็ตาม ผู้พิพากษายังสามารถไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ตกลงกัน โดยคำนึงถึงความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว⁷

โดยทั่วไปแล้วระบบพิจารณาคดีในศาลยุติธรรมมักดำเนินไปโดยมีกระบวนการหลักคือการต่อสู้คดีในศาล (litigation) อันเป็นกระบวนการซึ่งคู่ความทั้ง 2 ฝ่ายจะต้องต่อสู้กันโดยนำพยานหลักฐานเสนอต่อศาล เพื่อให้ศาลตัดสินว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายแพ้-ชนะคดี แต่สำหรับระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวมีความแตกต่างออกไป โดยระบบพิจารณาคดีครอบครัวดำเนินไปโดยมี 2 กระบวนการในลักษณะที่ต่อเนื่องกัน เริ่มต้นจากการไกล่เกลี่ยประนีประนอม ซึ่งเป็นกระบวนการเพื่อให้คู่ความได้ตกลงประนีประนอมยอมความกัน โดยมีผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวเป็นผู้สนับสนุน กรณีที่คู่ความสามารถตกลงกันได้จะมีการทำสัญญา

⁶ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553, มาตรา 148 วรรค 1 ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 127 ตอนที่ 72 ก (22 พฤศจิกายน 2553) บัญญัติว่า

“คดีครอบครัวที่มีข้อพิพาท ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลตั้งผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว เพื่อไกล่เกลี่ยให้คู่ความในคดีครอบครัวได้ประนีประนอมกัน ทั้งนี้ หลักเกณฑ์ วิธีการไกล่เกลี่ยและการรายงานผล ให้เป็นไปตามข้อบังคับประธานศาลฎีกา”

⁷ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553, มาตรา 146 ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 127 ตอนที่ 72 ก (22 พฤศจิกายน 2553) บัญญัติว่า

“การพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัวนั้นไม่ว่าการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด ให้ศาลพยายามเปรียบเทียบให้คู่ความได้ตกลงกันหรือประนีประนอมกันในข้อพิพาท โดยคำนึงถึงความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว เพื่อการนี้ให้ศาลคำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้ เพื่อประกอบดุลพินิจด้วย คือ

(1) การสงวนและคุ้มครองสถานภาพของการสมรสในฐานะที่เป็นศูนย์รวมของชายและหญิงที่สมัครใจเข้ามาอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา หากไม่อาจรักษาสถานภาพของการสมรสได้ก็ให้การหย่าเป็นไปด้วยความเป็นธรรมและเสียหายน้อยที่สุด โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของบุตรเป็นสำคัญ

(2) การคุ้มครองและช่วยเหลือครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ครอบครัวนั้นต้องรับพิชิตชอบในการดูแลให้การศึกษาแก่บุตรที่เป็นผู้เยาว์

(3) การคุ้มครองสิทธิของบุตรและส่งเสริมสวัสดิภาพของบุตร และ

(4) มาตรการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือสามีภริยาให้ปรองดองกันและปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกันเองและกับบุตร”

ประนีประนอมยอมความระหว่างคู่ความทั้งสองฝ่าย แต่หากคู่ความไม่สามารถตกลงกันได้ คดีความ จะเข้าสู่กระบวนการต่อไป คือ การต่อสู้คดีในศาล ทั้งนี้ แม้ว่าคดีจะดำเนินอยู่ในกระบวนการต่อสู้ คดีในศาล แต่ระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวก็ยังคงกำหนดให้การไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวเกิดขึ้นได้เช่นเดียวกัน โครงสร้างการออกแบบระบบพิจารณา คดีครอบครัวเช่นนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นว่าการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวถือเป็นกระบวนการ พิเศษที่เกิดขึ้นและมีความสำคัญต่อระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัว

อย่างไรก็ดี การทำความเข้าใจการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวมักไม่ได้เกิดขึ้นใน ฐานะที่การไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับระบบพิจารณาคดีครอบครัว แต่เกิดขึ้นอยู่บนแนวคิดการจัดการความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “การต่อสู้คดีในศาล-การไกล่เกลี่ย ประนีประนอม” โดยแนวคิดดังกล่าวได้ทำให้เกิดคำอธิบาย 2 รูปแบบที่ตรงข้ามกันเกี่ยวกับการ พิจารณาคดีครอบครัว คือ 1. การต่อสู้คดีในศาลเป็นกระบวนการที่ “ไม่เหมาะสม” กับคดีครอบครัว โดยการต่อสู้คดีในศาลเป็นกระบวนการที่สร้างความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างคู่ความซึ่งเป็นบุคคลใน ครอบครัวเดียวกัน และจะนำไปสู่ความแตกร้างภายในสถาบันครอบครัวที่เพิ่มมากขึ้น และ 2. การ ไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นกระบวนการที่ “เหมาะสม” กับคดีครอบครัว โดยเป็นทั้งกระบวนการที่ “สะดวก-รวดเร็ว-ประหยัด” และเป็นกระบวนการที่สามารถรักษาสัมพันธภาพระหว่างคู่ความได้ ไม่ มีความเป็นปฏิปักษ์กัน และคืนความสัมพันธ์ที่ดีให้กับสถาบันครอบครัว

ความเข้าใจเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวอันเกิดจากแนวคิดการจัด วางความรู้แบบคู่ตรงข้ามได้ทำให้แนวทางหลักของการศึกษาเรื่องการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดี ครอบครัวมักตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า การไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นกระบวนการที่เหมาะสมกับคดี ครอบครัว ดังนั้น งานศึกษาโดยส่วนมากจึงมักอธิบายว่าปัจจัยใดบ้างที่สนับสนุนหรือเป็นอุปสรรค ต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว⁸ ด้วยเหตุว่าการไกล่เกลี่ย

⁸ เช่น ชลธิดา เพิ่มทรัพย์, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยคดีฟ้องหย่า: กรณีศึกษาศาล เยาวชนและครอบครัวกลาง” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), รามพร เกตุทัต, “ปัญหาและอุปสรรคของผู้ประนีประนอมคดี ครอบครัวในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวข้ามวัฒนธรรมของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” (ภาคินพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการความขัดแย้งแบบบูรณาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรม ราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี, 2556), สุริรัตน์ ตาใจ, “ปัญหาอุปสรรคในกระบวนการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทชั้นศาลใน คดีครอบครัว: ศึกษาเฉพาะกรณีศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง (มีนบุรี)” (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคม

ประนีประนอมคดีครอบครัวที่ประสบความสำเร็จย่อมจะทำให้คู่ความซึ่งเป็นบุคคลภายในครอบครัวได้รับผลประโยชน์ทั้งในเชิงกระบวนการและเชิงผลลัพธ์จากการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว

แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวที่ตั้งอยู่บนแนวคิดการจัดการความรู้แบบคู่ตรงข้ามอาจทำให้การทำความเข้าใจเรื่องการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวในแง่มุมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบพิจารณาคดีครอบครัวขาดหายไป เนื่องจากในระบบ

สงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), สุวัฒน์ วรรณะหทัย, “ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว ศึกษาเฉพาะการดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” (รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.), วิทยาลัยการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, 2540), ทรงวิทย์ ทรงกำพล, “ปัญหาและอุปสรรคการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว: ศึกษาเฉพาะกรณีศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น” (รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 18, วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2562), ธัญญา เอื้ออารีวรกุล, “ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว: ศึกษาเฉพาะการดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวในศาลจังหวัดกาฬสินธุ์แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว” (รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 6, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, 2551), แก้วน้อย อนุชิตวงศ์, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องในศาลเยาวชนและครอบครัว” (รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 16, วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2560), โยธิน อินทามระ, “แนวทางการพัฒนาระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเกี่ยวกับคดีครอบครัวก่อนฟ้อง: กรณีศึกษาศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดกำแพงเพชร” (รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้อำนวยการระดับต้น รุ่นที่ 10, วิทยาลัยข้าราชการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, 2566), วรวิชัยธิดา สิริเชษฐโกศล, “การแก้ปัญหา อุปสรรค และพัฒนาระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีครอบครัว ตามแนวทางการจัดการภาครัฐแนวใหม่ กรณีศึกษา: ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสมุทรสาคร” (รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 16, วิทยาลัยข้าราชการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2560), วัฒนศักดิ์ วงษ์วัฒนพงษ์, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลเยาวชนและครอบครัว” (รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 6, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, 2551), กฤษณะสิทธิ์ ยิ้มแย้ม, “การไกล่เกลี่ยคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญาในศาลเยาวชนและครอบครัว” (รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 6, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, 2551), ณัฐวัฒน์ ชันติ, “ปัจจัยสู่ความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีฟ้องหย่า: กรณีศึกษาศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดน่าน” (รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้อำนวยการระดับต้น รุ่นที่ 9 วิทยาลัยข้าราชการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, 2565), รณรงค์ คำทอง, “ปัญหาข้อขัดข้องกับการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทคดีครอบครัว: ศึกษากรณีศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดเพชรบุรี” (รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 19, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2563), ฯลฯ

พิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัว การใกล้เคียงประนีประนอมเป็นแนวคิดที่ปรากฏขึ้นพร้อมๆ กับแนวคิดการจัดตั้งศาลครอบครัวในสังคมไทย อีกทั้งการใกล้เคียงประนีประนอมคดีครอบครัวไม่ได้ถูกจัดวางอย่างตรงกันข้ามกับการต่อสู้คดีในศาล หากแต่ถูกจัดวางอย่างต่อเนื่องและสัมพันธ์กับการต่อสู้คดีในศาล ดังนั้น การทำความเข้าใจการใกล้เคียงประนีประนอมคดีครอบครัว จึงควรเกิดขึ้นในแงุ่มที่สัมพันธ์กับระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวด้วยเช่นเดียวกัน

เพื่อให้เกิดความเข้าใจการใกล้เคียงประนีประนอมคดีครอบครัวในแงุ่มนี้ บทความจะพิจารณาการใกล้เคียงประนีประนอมคดีครอบครัว ในฐานะกระบวนการที่ถูกกำหนดโดยมีจุดประสงค์หรือความมุ่งหวังที่สอดคล้องกับระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัว โดยมีคำถามวิจัยว่าการใกล้เคียงประนีประนอมคดีครอบครัวเกิดขึ้นและการกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวได้อย่างไร

บทความนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยศึกษาถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใกล้เคียงประนีประนอมคดีครอบครัวที่สัมพันธ์กับระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัว โดยมีเอกสารที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ 2 กลุ่ม ประกอบไปด้วย กลุ่มที่ 1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว อันได้แก่ กฎหมายจัดตั้งศาล (กฎหมายจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494, กฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 และกฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553), รายงานการประชุมเรื่องการพิจารณาร่างกฎหมายจัดตั้งทั้ง 3 ฉบับ โดยเอกสารในกลุ่มนี้เป็นเอกสารที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว รวมถึงความคาดหวัง และจุดประสงค์และทิศทางการสร้างระบบพิจารณาคดีครอบครัว และกลุ่มที่ 2 เอกสารที่เป็นคำอธิบายของระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัว ได้แก่ หนังสือคำอธิบายทางกฎหมาย หนังสือที่ระลึกขององค์กรทางกฎหมาย และบทความวารสารทางกฎหมาย ที่เขียนขึ้นโดยนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง โดยเอกสารกลุ่มนี้สามารถแสดงให้เห็นถึงมุมมองหรือความเข้าใจต่อการใกล้เคียงประนีประนอมคดีครอบครัวจากกลุ่มบุคคลดังกล่าวได้

บทความประกอบด้วย 5 ส่วน โดยส่วนที่ 1-4 เป็นส่วนที่บทความจะนำเสนอถึงปัจจัยที่ทำให้การใกล้เคียงประนีประนอมเกิดขึ้นและกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัว ซึ่งได้แก่ 1. มาตรการทางกฎหมายเพื่อสร้างโอกาสให้คู่สมรสได้คืนดีกัน 2. แนวคิดเรื่อง “ครอบครัวที่

รักใคร่สามัคคีปรองดอง” ภายใต้กระแสความยุติธรรมสำหรับเด็ก 3. ปัญหาคดีแพ่งที่ค้างค้ำและการพิจารณาคดีแพ่งที่ยาวนาน 4. การจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้าม ระหว่าง “การต่อสู้คดีในศาล-การไกล่เกลี่ยประนีประนอม” และส่วนที่ 5 เป็นบทสรุปและสังเคราะห์ของบทความ ที่จะแสดงให้เห็นว่าการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวมีส่วนสัมพันธ์กับระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวอย่างไร

1. มาตรการทางกฎหมายเพื่อสร้างโอกาสให้คู่สมรสได้คืนดีกัน

ในช่วงทศวรรษ 2500 – 2530 สถาบันครอบครัวไทยมีความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างอย่างสำคัญ ผลลัพธ์ของนโยบายประชากรที่ให้ความสำคัญกับการควบคุมการเกิดและการวางแผนครอบครัวได้ทำให้อัตราการเกิดของประชากรไทยมีแนวโน้มลดลง จากสถิติการเกิดในช่วง พ.ศ. 2506-2526 มีรายงานว่า มีการเกิดมากกว่าปีละ 1 ล้านราย แต่หลังจากพ.ศ. 2527 เป็นต้นมา อัตราการเกิดก็ค่อยๆ ลดลงไป ต่ำกว่าปีละ 1 ล้านราย⁹ อัตราการเกิดที่ลดลงนำไปสู่จำนวนสมาชิกต่อครอบครัวที่ลดน้อยลงเช่นเดียวกัน ในพ.ศ. 2523 ครอบครัวไทยมีขนาดเฉลี่ย 5.2 คน ในพ.ศ. 2533 มีขนาดเฉลี่ยเป็น 4.4 คน ในพ.ศ. 2543 ลดลงเป็น 3.1 คน จนถึงเมื่อพ.ศ. 2557 มีขนาดครอบครัว 2.7 คน¹⁰ และนอกจากความเปลี่ยนแปลงในเชิงจำนวนแล้ว สถาบันครอบครัวไทยยังมีความเปลี่ยนแปลงเรื่องความสัมพันธ์ภายในครอบครัว อันเป็นผลมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจตลอดจนแนวคิดเรื่องความเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศ ที่ได้สร้างโอกาสทางการศึกษาและการทำงานนอกบ้านให้กับผู้หญิงมากขึ้น บริบทความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้สถาบันครอบครัวไทยต้องเผชิญกับวิถีคิดเรื่องสถาบันครอบครัวอย่างไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการให้ความหมายต่อความเป็นหญิงความเป็นชาย ความเป็นสามีภรรยาที่ดี หรือวิถีการเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น ซึ่งวิถีคิดที่ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเช่นนี้ อาจเพิ่มความตึงเครียดภายในครอบครัว และนำไปสู่ปัญหาความเปราะบางของสถาบันครอบครัวไทย

⁹ คาสปาร์ พิค วาสนา อิมเมม รัตนภรณ์ ตั้งชนเศรษฐ์, รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทย ยุคเกิดน้อย อายุยืน (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558) 21-22.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน 23.

ในช่วงเวลาดังกล่าว กระทรวงยุติธรรมก็ได้ตระหนักถึงปัญหาความเปราะบางของสถาบันครอบครัวไทยเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ในพ.ศ. 2519 กฎหมายครอบครัวมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ด้วยอิทธิพลของการตื่นตัวต่อแนวคิดประชาธิปไตยและสตรีนิยม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ได้บัญญัติรับรองถึงหลักการแห่งความเสมอภาค ระหว่างเพศ¹¹ เป็นผลให้มีการแก้ไขถ้อยคำในกฎหมายทั้งปวงที่มีความไม่เสมอภาคทางเพศ¹² กฎหมายครอบครัวซึ่งถูกบัญญัติไว้ในบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงได้ถูกตรวจชำระใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ¹³

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการแก้ไขบทบัญญัติในระบบกฎหมายครอบครัวได้ทำไปโดยความเร่งรีบ กฎหมายหลายมาตราจึงมีความบกพร่อง ไม่เหมาะสม ก่อให้เกิดความขัดข้องและไม่สะดวกในการที่ชายและหญิงจะสมรสกัน กระทรวงยุติธรรมจึงได้เสนอคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งคณะกรรมการชำระสะสางประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวขึ้น ซึ่งมีการประชุมพิจารณาตั้งแต่ พ.ศ. 2520-2526 รวม 158 ครั้ง โดยคณะกรรมการได้มีมติแก้ไขเพิ่มเติม 68 มาตรา และได้ยกร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ขึ้น¹⁴ นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2525 กระทรวงยุติธรรมก็ได้เสนอให้คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาศาลคดีเด็กและเยาวชน เพื่อพิจารณาจัดทำร่างพระราชบัญญัติศาลและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวอีกด้วย¹⁵

ทศวรรษ 2520 เป็นช่วงเวลาที่กระทรวงยุติธรรมได้มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัว ทั้งกฎหมายสารบัญญัติ (กฎหมายครอบครัว) และกฎหมายวิธีสบัญญัติ (กฎหมายจัดตั้งศาลครอบครัว) ด้วยเหตุนี้ ในช่วงทศวรรษ 2500-2530 อันเป็นช่วงเวลาทั้งก่อนและหลังของการพิจารณากฎหมายทั้งสองกลุ่ม ได้ปรากฏมาตรการทางกฎหมาย

¹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517, มาตรา 28, ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 91 ตอนที่ 169 (7 ตุลาคม 2517)

¹² เรื่องเดียวกัน, มาตรา 236.

¹³ พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2519, ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 93 ตอนที่ 129 (15 ตุลาคม 2519).

¹⁴ ประสพสุข บุญเดช, “กฎหมายครอบครัวแก้ไขใหม่ปี 26,” *วารสารตุลพาท* 30, ฉ.2 (2526): 26-44.

¹⁵ อุดม สงวนนาม, “โครงการขยายงานศาลคดีเด็กและเยาวชนและการจัดตั้งศาลครอบครัว,” ใน คณะผู้จัดทำ, *ที่ระลึกในการเปิดศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดระยองกับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กจังหวัดระยอง วันศุกร์ ที่ 8 กรกฎาคม 2526* (2526) 125-139.

หลายประการซึ่งถูกนำเสนอขึ้นเพื่อจัดการปัญหาความเปราะบางของสถาบันครอบครัวที่สังคมไทยเผชิญอยู่ในขณะนั้น

โดยมาตรการทางกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาความเปราะบางของสถาบันครอบครัวที่ถูกนำเสนอในช่วงทศวรรษ 2500-2530 ต่างเป็นมาตรการที่ให้ความสำคัญกับการรักษาสถานภาพสมรสของสามีภรรยา ผ่านการสร้างช่องทางทางกฎหมายเพื่อให้คู่สมรสที่ต้องการหย่าร้างมีช่วงเวลาหรือพื้นที่เพื่อพิจารณาการหย่าร้างของตนอีกครั้งอย่างถี่ถ้วน ทั้งนี้ มาตรการเหล่านี้มักมีจุดประสงค์เพื่อเพื่อการสร้างโอกาสให้คู่สมรสได้คืนดีกัน ยกตัวอย่างเช่น ข้อเสนอขยายระยะเวลาเหตุหย่าโดยการทิ้งร้าง¹⁶, ข้อเสนอต่อนักกฎหมายให้นำมาตรา 1462 เพื่อให้ศาลมีคำสั่งแยกกันอยู่ชั่วคราวระหว่างสามีภรรยามาใช้ในทางปฏิบัติมากขึ้น¹⁷ และรวมถึงข้อเสนอให้คู่สามีภรรยาต้องผ่านการไกล่เกลี่ยประนีประนอมปัญหาในครอบครัวโดยศาลก็เป็นมาตรการทางกฎหมายแบบหนึ่งที่ถูกพูดถึงเช่นเดียวกัน

บทความ “แนวความคิดในการตั้งศาลครอบครัว” เผยแพร่ในวารสารตุลพาท พ.ศ. 2506 เขียนโดยสุข หงสไกร ผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง (ตำแหน่งในขณะนั้น) ได้ปรากฏถึงข้อเสนอการสร้างมาตรการทางกฎหมายเพื่อให้ศาลเป็นผู้ไกล่เกลี่ยประนีประนอมปัญหาครอบครัวระหว่างสามีภรรยาเพื่อความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ความว่า

“ตั้งเช่นที่เรากำลังพากันขบคิดและวิจัยอยู่ในขณะนี้ ข้อพิพาททางครอบครัวย่อมไม่เหมือนกับข้อพิพาทในคดีแพ่งสามัญอย่างอื่น เช่น เรื่องกู้หนี้ยืมสิน ข้อขายจำนำ จำนอง หรือเรื่องเอกเทศสัญญาอย่างอื่น เพราะข้อพิพาทหรือการหย่าร้างของสามีภรรยา เป็นปัญหากระทบกระเทือนอันสำคัญแก่ความสงบสุขของรัฐและสังคม ฉะนั้นเราจึงควรหาวิธีใดวิธีหนึ่งที่จะทำให้การหย่าหรือข้อพิพาทของสามีภรรยา ระงับสิ้นไปด้วยดี มิใช่จะบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายแต่อย่างเดียวดุจดังคดีแพ่งสามัญ บางครั้งกรณีมีเหตุผลหย่าควรด้วยตามกฎหมาย แต่ก็มีเหตุผลทางด้านสังคม

¹⁶ ข้อเสนอของประสพสุข บุญเดช เสนอให้มีการขยายระยะเวลาในเหตุหย่าเพราะอีกฝ่ายทิ้งร้างตามมาตรา 1516 (4) และเหตุหย่าเพราะอีกฝ่ายถูกพิพากษาจำคุกตามมาตรา 1516 (4/1) เป็น 2 ปี จากเดิมที่กฎหมายกำหนดไว้ 1 ปี เพื่อเพิ่มระยะเวลาให้คู่สมรสได้มีโอกาสกลับมาคืนดีกันเสียก่อน ใน ประสพสุข บุญเดช, “กฎหมายครอบครัวในปี 2550,” วารสารนิติศาสตร์ 26, ๑.2 (2539): 228-242.

¹⁷ ประสพสุข บุญเดช, เรื่องเดียวกัน, 232. และนุชทัตย์ ป.บรรจงศิลป์, “การแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราว: มาตรการชะลอการหย่า,” วารสารนิติศาสตร์ 26, ๑.2 (2539): 253-259.

ที่สมควรจะเหี้ยมรั้งจิตใจของสามภรรยาไว้มิให้ทำการหย่าร้างกัน เป็นต้นว่าคู่สมรส มีบุตรเล็ก อยู่ในความอุปการะหลายคน หากถือแต่เพียงเหตุหย่าตามกฎหมาย ประการเดียว อนาคตของบุตรเล็ก เหล่านั้นก็จะตกอยู่ในสภาพที่นำวิบัติ เหตุนี้เอง ข้อพิพาทของครอบครัวจึงเป็นปัญหาโดยตรงของสังคม และเป็นผลทำให้เกิดความ จำเป็นที่ต้องใช้วิธีการประนีประนอมข้อพิพาทกันขึ้นเป็นพิเศษ”¹⁸

ในการพิจารณาร่างกฎหมายครอบครัวฉบับ พ.ศ. 2519 ของคณะกรรมการชำระสะสาง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัว พ.ศ. 2520 มาตราทางกฎหมายเพื่อให้ศาล ไกล่เกลี่ยประนีประนอมปัญหาครอบครัวระหว่างสามีภรรยาที่ได้ถูกนำเสนอขึ้นเช่นเดียวกัน ประสพ สุข บุญเดช ผู้พิพากษาหนึ่งในคณะกรรมการฯ ได้บันทึกถึงข้อเสนอไว้ว่าในตอนแรกคณะกรรมการฯ ได้เสนอให้ยกเลิกการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส เพื่อให้ทุกๆ การหย่าจะต้องมา ดำเนินการผ่านศาล เพื่อที่ศาลจะได้พยายามทำให้คู่สมรสได้คืนดีกัน พร้อมทั้งกำหนดระยะเวลาเป็น เงื่อนไขในการฟ้องหย่า เพื่อให้คู่สมรสมีเวลาพิจารณาไตร่ตรองถึงการหย่า และเพิ่มโอกาสการคืนดี กันในช่วงทั้งก่อนและหลังการนำคดีหย่าขึ้นสู่ศาล แต่เนื่องจากข้อเสนอนี้เป็นมาตรการที่มักถูกใช้ใน ประเทศซึ่งมีระบบการหย่าในกฎหมายครอบครัวแตกต่างไปวิธีคิดที่มีอยู่เดิมในระบบกฎหมายไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อเสนอเรื่องการห้ามการหย่าโดยความยินยอม ด้วยเหตุนี้ข้อเสนอดังกล่าวจึงถูก ปิดตกไป เพราะความแตกต่างทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ดังนี้

“...ได้มีการพิจารณากันว่าน่าจะไม่อนุญาตให้มีการหย่าโดยความยินยอมของ คู่สมรส ควรให้การหย่าทุกกรณีต้องมาสู่ศาลเพื่อให้ศาลมีโอกาสไกล่เกลี่ยให้คู่สมรสได้ พยายามกลับคืนดีกันเสียก่อน ทั้งควรกำหนดด้วยว่า ก่อนหย่ากันคู่สมรสจะต้องอยู่กิน ด้วยกันมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่าเท่านั้นเท่านี้ปี เหมือนกับที่กฎหมายอังกฤษหรือกฎหมาย มาเลเซียประเทศเพื่อนบ้านของเราได้กำหนดไว้ด้วย แต่ความเห็นส่วนใหญ่เห็นว่า กฎหมายครอบครัวของไทยเราร่างขึ้นตามขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย ซึ่งเหมาะสม ดิอยู่แล้ว จึงไม่ควรมีการแก้ไขในเรื่องนี้”¹⁹

แม้ว่าข้อเสนอเรื่องมาตรการทางกฎหมายเพื่อให้ศาลไกล่เกลี่ยประนีประนอมปัญหา ครอบครัวระหว่างสามีภรรยาจะถูกจะไม่ถูกนำไปใช้ในร่างกฎหมายสารบัญญัติ แต่มาตรการนี้ได้ถูก

¹⁸ สุข หงส์ไกร, “แนวความคิดในการตั้งศาลครอบครัว,” วารสารตุลพาท 10, ฉ.9 (2506): 952-958, 954.

¹⁹ ประสพสุข บุญเดช, “กฎหมายครอบครัวแก้ไขใหม่ปี 26,” วารสารตุลพาท 30, ฉ.2 (2526): 26-44, 37

กำหนดไว้ในร่างกฎหมายวิธีสบัญญัติ คือ ร่างพระราชบัญญัติศาลและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว²⁰ ที่จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการพัฒนาศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2525²¹ โดยร่างกฎหมายฉบับนี้ได้เข้าสู่สภานิติบัญญัติแห่งชาติในเมื่อพ.ศ. 2534²² และถูกประกาศใช้เป็นกฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534

บทบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายเพื่อให้ศาลไกล่เกลี่ยประนีประนอมปัญหาครอบครัวระหว่างสามีภรรยาได้ปรากฏขึ้นในมาตรา 108 แห่งกฎหมายจัดตั้งโดยมีแนวทางเพื่อสงวนและคุ้มครองสถานภาพของการสมรส ความเป็นสามีภรรยา และสวัสดิภาพของบุตรเป็นสำคัญ²³ ในบทความ “ความรู้ทั่วไปในการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว” ที่ปรากฏในหนังสือศาลเยาวชนและครอบครัวตามแนวความคิดสากล: คู่มือปฏิบัติงานศาลเยาวชนและครอบครัว สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (พ.ศ. 2538) เขียนโดยวิชา มหาคุณ รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ฝ่ายวิชาการ (ตำแหน่งในขณะนั้น) ได้อธิบายถึงหลักเกณฑ์การไกล่เกลี่ยประนีประนอมตามมาตรา 108 (1) ไว้ว่าในเบื้องต้นต้องพยายามไกล่เกลี่ยให้กลับคืนดีกัน (reconciliation) เพื่อสงวนและคุ้มครองสถานภาพของการสมรส แต่หากไม่สามารถทำให้คู่สมรสคืนดีกันได้ดังเดิม ก็ต้องพยายามไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ตกลงกัน (conciliation) อันเป็นการให้คู่สมรสได้หย่าด้วยความเป็นธรรมและเสียหายน้อยที่สุด โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตบุตรเป็นสำคัญ²⁴

²⁰ ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ใน คณะผู้จัดทำ, ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดอุบลราชธานีกับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กจังหวัดอุบลราชธานี อดีต: ปัจจุบัน: อนาคต ที่ระลึกในวันครบรอบ 8 ปี แห่งการสถาปนา 27 สิงหาคม 2527 (2527), 62-101.

²¹ ประสพสุข บุญเดช, “กฎหมายครอบครัวแก้ไขใหม่ปี 26,” วารสารตุลพาท 30, ฉ.2 (2526): 26-44.

²² วิชา มหาคุณ, การปฏิรูประบบศาลเยาวชนและครอบครัว (สถาบันพัฒนากระบวนการยุติธรรมเยาวชนและครอบครัว 2542)18. และ ตรามหาคุณ, “สรรหามาเล่า.. อดีต: อดีตของศาลเยาวชนและครอบครัว,” วารสารตุลพาท 47 ฉ.2 (2543):99-106.

²³ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 108, ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 108 ตอนที่ 203 (22 พฤศจิกายน 2534).

²⁴ วิชา มหาคุณ, “ความรู้ทั่วไปในการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว,” ใน ศาลเยาวชนและครอบครัวตามแนวความคิดสากล: คู่มือปฏิบัติงานศาลเยาวชนและครอบครัว สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, 2538).

และคำอธิบายถึงลำดับวิธีการไกล่เกลี่ยประนีประนอมที่ให้ความสำคัญกับการรักษาสถานภาพสมรสของสามีภรรยาซึ่งได้ถูกเน้นย้ำในวิทยานิพนธ์ด้านกฎหมาย²⁵ และวารสารด้านกฎหมาย²⁶ อีกด้วย

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถาบันครอบครัวไทยในช่วงทศวรรษ 2500-2530 ทำให้ผู้คนในแวดวงกฎหมายได้ตระหนักถึงปัญหาความเปราะบางของสถาบันครอบครัว และพยายามนำเสนอมาตรการทางกฎหมายที่หลากหลายเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว การไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นหนึ่งในมาตรการสำคัญที่ถูกนำเสนอขึ้นตลอดช่วงเวลาดังกล่าว โดยมีความมุ่งหวังให้เกิดการแก้ปัญหาภายในครอบครัว เพิ่มโอกาสให้คู่สมรสได้คืนดีกันและดำรงสถานะสามีภรรยาต่อไป

2. “ครอบครัวที่รักใคร่สามัคคีปรองดอง” ภายใต้กระแสความยุติธรรมสำหรับเด็ก

ความยุติธรรมสำหรับเด็ก (Juvenile Justice) หมายถึงการบังคับใช้กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็ก เพื่อให้ความคุ้มครองแก่เด็กในทางอาญา ในระยะแรกความยุติธรรมสำหรับเด็กปรากฏขึ้นในรูปแบบบทบัญญัติทางกฎหมายที่กำหนดให้เด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดมีความรับผิดชอบทางอาญาลดหล่นตามอายุ ต่อมาหลายประเทศในโลกก็ได้ริเริ่มให้มี “กระบวนการพิจารณาคดี” หรือ “วิธีการพิเศษ” สำหรับเด็กซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด และแนวทางดังกล่าวนำมาสู่ความนิยมในการจัดตั้ง “ศาลเด็กและเยาวชน” เป็นการเฉพาะ

สังคมไทยเองก็ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดความยุติธรรมสำหรับเด็กเช่นเดียวกัน ผ่านการจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494²⁷ โดยในการพิจารณาการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน ศาลคดีเด็กและเยาวชนจะไม่ได้พิจารณาว่าการกระทำนั้นเป็น “อาชญากรรม” (crime) แต่จะถือเป็นเพียง “พฤติกรรมเบี่ยงเบน” (delinquency) ด้วยเหตุนี้ แนวทางการดำเนินงานของศาลคดีเด็กและเยาวชนจึงไม่ได้เป็นไปเพื่อใช้มาตรการการลงโทษทางกฎหมายแก่เด็กเช่นเดียวกับที่

²⁵ เช่น ใน ปัทมา เฝ้าสังข์ทอง, “การแก้ปัญหาความขัดแย้งในคดีครอบครัว: ศึกษากระบวนการไกล่เกลี่ยกรณีหย่า” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2544).

²⁶ เช่น ปรัชญา อยู่ประเสริฐ, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีศาลเยาวชนและครอบครัว” วารสารยุติธรรมปริทัศน์ 5, ฉ. 6 (2554): 119-128, 124.

²⁷ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494, ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 43 เล่ม 68 (3 กรกฎาคม 2494).

ลงโทษผู้ใหญ่ที่กระทำความผิด แต่เป็นไปโดยมีวิธีการพิเศษเพื่อฟื้นฟู แก้อา หรือยับยั้งพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของเด็ก

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การฟื้นฟู แก้อา หรือยับยั้งพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของเด็ก “สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมของเด็ก” ได้ถูกนำมาพิจารณาในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อกระทำความผิดของเด็กได้ และด้วยเหตุนี้ “ปัจจัยทางครอบครัวของเด็ก” จึงเป็นสิ่งที่ศาลคดีเด็กและเยาวชนให้ความสำคัญ ในฐานะสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดที่สุดกับเด็ก

คุณลักษณะสำคัญที่มักถูกนำมาพิจารณาในปัจจัยทางครอบครัวของเด็กในมุมมองของศาลเยาวชนและครอบครัว คือ คุณลักษณะ “ความรักใคร่สามัคคีปรองดองภายในครอบครัว” โดยหากเด็กต้องอาศัยอยู่ในครอบครัวที่ไม่มีความรักใคร่สามัคคีปรองดองเป็นพื้นฐาน เด็กอาจจะต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่สร้างผลกระทบทางจิตใจ เช่น พ่อแม่หย่าร้าง, พ่อแม่มีคู่สมรสใหม่ หรือพ่อแม่ทะเลาะวิวาทเป็นประจำ เป็นต้น ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้ย่อมนำไปสู่การกระทำความผิดของเด็กหรือเยาวชนในอนาคตได้

ตัวอย่างคำอธิบายถึงความรักใคร่สามัคคีปรองดองภายในครอบครัวที่สัมพันธ์กับสาเหตุแห่งการกระทำความผิดของเด็กได้ปรากฏอยู่ในเอกสารที่เกี่ยวกับศาลคดีเด็กและเยาวชนอย่างหลากหลาย เช่น ในหนังสือ “คำอธิบายศาลคดีเด็ก” ซึ่งเป็นหนังสือคำอธิบายกฎหมายศาลเด็กเล่มแรกของสังคมไทย ที่เขียนโดยหยุด แสงอุทัย หนึ่งในผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน²⁸ โดยหยุด แสงอุทัยได้ชี้ให้เห็นว่า “ครอบครัวที่ไม่ปกติ” เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กกลายเป็นผู้กระทำความผิดได้²⁹ ซึ่งครอบครัวที่ไม่ปกติในความหมายของหยุด แสงอุทัยคือครอบครัวที่ปราศจากความรักใคร่สามัคคีปรองดอง ดังความตอนหนึ่งที่ปรากฏในหนังสือ

“ ครอบครัวของเด็กไม่เป็นปกติ กล่าวคือมีการแตกร้างกันในครอบครัว บิดามารดาหย่าขาดจากกัน บิดาทั้งมารดาไปได้ภรรยาใหม่ บิดาหรือมารดาที่เป็นหม้ายสมรสกับมารดาเลี้ยงหรือบิดาเลี้ยงที่มีความเกลียดชังเด็ก หรือไม่สมรสเป็นแต่มารดาหรือบิดารับชายหรือหญิงอื่นมาอยู่กินฉันท์สามีภริยา บิดามารดาทะเลาะวิวาทกันอยู่เสมอ บิดามารดามีบุตรอันเกิดจากการดาหรือบิดาเลี้ยงใหม่และเริ่มขาดความสนใจใน

²⁸ หยุด แสงอุทัยเป็นหนึ่งในคณะกรรมการอบรม สงเคราะห์และการตั้งศาลเด็กคณะกรรมการร่างกฎหมายจัดตั้งศาลเด็ก และเป็นหนึ่งในคณะกรรมการพิจารณาร่างกฎหมายจัดตั้งศาลเด็กในชั้นสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา

²⁹ หยุด แสงอุทัย, คำอธิบายกฎหมายศาลเด็ก, (กรุงเทพฯ: ประชาชนิตี, 2494), 185-187.

ตัวเด็ก บิดามารดาไม่ได้อุปการะเลี้ยงดูเด็กตามสมควร เด็กถูกบิดามารดาหรือบิดาเลี้ยง
หรือมารดาเลี้ยงหรือบุคคลอื่นในบ้านกดขี่ข่มเหง...”³⁰

ใน “หนังสือที่ระลึกในการเปิดศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดอุบลราชธานี กับสถานพินิจ
และคุ้มครองเด็กจังหวัดอุบลราชธานี วันพุธ ที่ 27 สิงหาคม 2523” ศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย
รองประธานศาลฎีกา และประธานกรรมการมูลนิธิสงเคราะห์เด็กของศาลคดีเด็กและเยาวชน ก็ได้
เสนอถึงวิธีการป้องกันไม่ให้เด็กกระทำความผิดไว้ว่า

“เด็กและเยาวชนกระทำผิดเนื่องจากครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ บิดา-มารดา จึง
ควรทำบ้านให้เป็นบ้าน อย่าให้มีความแตกแยกหรือหย่าร้างหรือแยกกันอยู่ อย่าทำ
ตัวอย่างไม่ดีให้เด็กเห็น รวมทั้งให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็กในครอบครัวของตน จะ
เป็นการช่วยมิให้เด็กหรือเยาวชนกระทำผิดได้อย่างหนึ่ง”³¹

การพิจารณาความรักใคร่สามัคคีปรองดองของครอบครัวในฐานะส่วนหนึ่งแห่งพันธกิจการ
ฟื้นฟู แก้ไข หรือยับยั้งพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของเด็ก ได้ทำให้เมื่อมีการพิจารณาแก้ไขปรับปรุง
กฎหมายศาลคดีเด็กและเยาวชน ในปีพ.ศ. 2525คณะกรรมการพัฒนาศาลคดีเด็กและเยาวชนได้มี
มติจัดทำร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว เพื่อส่งเสริม
ค่านิยมทางจริยธรรม, ความรับผิดชอบของเด็กและเยาวชน รวมถึงลดปัญหาความแตกแยกของ
ครอบครัวและปัญหาเด็กและเยาวชนที่เกิดจากครอบครัวที่ไม่ปกติสุข³²

ในการนี้ กระทรวงยุติธรรมได้จัดให้ผู้พิพากษาไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับศาลครอบครัวใน
ประเทศต่างๆ และได้พบว่าโดยส่วนมากแล้วศาลครอบครัวได้นิยมใช้ “กระบวนการไกล่เกลี่ย
ประนีประนอม” ในการจัดการปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว³³

³⁰ เรื่องเดียวกัน, 187

³¹ ประภาศน์ อวยชัย, “การแก้ไขเด็กและเยาวชนซึ่งกระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด,” ใน *ที่ระลึกใน
การเปิดศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดอุบลราชธานี กับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กจังหวัดอุบลราชธานี วันพุธ ที่ 27 สิงหาคม
2523*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีวิกรมชาติ, 2523): 4-15, 11.

³² อุดม สงวนนาม, “โครงการขยายงานศาลคดีเด็กและเยาวชนและการจัดตั้งศาลครอบครัว,” ใน *ที่ระลึกในการเปิด
ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดระยองกับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กจังหวัดระยอง วันศุกร์ ที่ 8 กรกฎาคม 2526*, (กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ศรีวิกรมชาติ, 2526): 125-139.

³³ วิชา มหาคุณ, “รายงานการดูงานศาลครอบครัวและการสัมมนากฎหมายครอบครัว ณ ประเทศญี่ปุ่น,” *วารสาร
ตุลพาห* 30, ฉบับที่ 6 (2525): 35-47, 46.

นายวิชา มหาคุณได้เป็นผู้นำคณะผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนประเทศไทย ไปศึกษาดูงานศาลครอบครัวและวิธีการแก้ไขเด็กกระทำผิด ณ ประเทศเกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และฮ่องกง ในปี พ.ศ. 2528 โดยวิชา มหาคุณได้บันทึกถึงการใกล้ชิดประนีประนอมคดีครอบครัวของศาลญี่ปุ่นไว้ว่าเป็นส่วนทำให้ระบบแก้ไขเด็กสมบูรณ์ ความว่า

“ระบบแก้ไขเด็กกระทำผิดที่สมบูรณ์แบบที่สุดก็เห็นจะเป็นระบบของญี่ปุ่น ที่เริ่มตั้งแต่มีศาลครอบครัว ทำหน้าที่ทั้งการใกล้ชิดและรับข้อพิพาทในครอบครัว กับทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีที่เด็กหรือเยาวชนกระทำผิดอีกด้วย ปัญหาของเด็ก และเยาวชนเริ่มต้นที่ครอบครัว หากไม่สามารถแก้ไขปัญหาคือครอบครัวอันเป็นปัญหา พื้นฐานได้แล้ว ก็ยากที่จะแก้ไขเด็กกระทำผิดได้”³⁴

การพิจารณาถึงความรักใคร่สามัคคีปรองดองภายในครอบครัว ในฐานะส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาคือการทำความผิดของเด็ก ได้ทำให้การใกล้ชิดประนีประนอมเป็นเครื่องมือสำคัญ เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาคือการทำความผิด เมื่อร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว ได้ถูกนำเสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติในปี พ.ศ. 2534 บทบัญญัติที่กำหนดให้ผู้พิพากษาจะต้องพยายามใกล้ชิดประนีประนอมให้คู่ความตกลงกัน โดยคำนึงถึงความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว³⁵ ได้ปรากฏอยู่ใน “หมวด 10 การพิจารณาคดีครอบครัว” ของร่างฉบับดังกล่าว และได้รับการสนับสนุนจากสภานิติบัญญัติแห่งชาติ โดยมีมติให้ผ่านร่างบทบัญญัตินี้ดังกล่าวโดยไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงในสาระสำคัญของบทบัญญัติแต่อย่างใด

ความเห็นของคุณหญิงนันทกา สุประภาคนันท์ หนึ่งในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน การบริหารและการยุติธรรม ซึ่งเป็นชุดคณะกรรมการที่ได้พิจารณาร่างกฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวฉบับนี้ เป็นตัวอย่างที่สามารถสะท้อนถึงการสนับสนุนให้มีวิธีการใกล้ชิดประนีประนอมคดีครอบครัวเพื่อแก้ไขปัญหาคือเด็กและเยาวชน ดังความว่า

“ดิฉันเห็นด้วยอย่างยิ่งในหลักการของร่างกฎหมายฉบับนี้ เราทราบกันอยู่แล้วว่ามีมานานแล้ว แล้วก็มีวิธีดำเนินการพิจารณาอย่างไร แต่สำหรับศาลครอบครัวนั้น

³⁴ วิชา มหาคุณ, “การดูงานศาลครอบครัวและการแก้ปัญหาคือเด็กกระทำผิด ณ สาธารณรัฐเกาหลี ญี่ปุ่น และฮ่องกง”, วารสารศาลพาห 32, ฉ.6 (2528): 62-87, 83.

³⁵ ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ..., รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 10/2534 (วันศุกร์ที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2534), 380-428.

ก็ได้มีการพยายามที่จะให้มีขึ้นมาหลายยุคหลายสมัยแล้ว ถ้าหากว่าเรามีแต่ศาลคดีเด็ก แล้วไม่มีศาลครอบครัวเข้ามาผนวกด้วยแล้ว ปัญหาก็จะยังไม่สมบูรณ์ เพราะเหตุที่ว่า ปัญหาเรื่องของเด็กนั้นย่อมจะโยงไปถึงครอบครัว คือ บิดา มารดา สำหรับวิธีพิจารณาคดีครอบครัว ท่านจะเห็นได้ในหมวด 10 ที่มีการพยายามที่จะให้ศาลเข้าไปมีบทบาท ส่งเสริมความสัมพันธ์ของบิดา มารดา ที่มีต่อบุตรและต่อกันเองด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือความห่วงใยของผู้ร่างที่มีต่อสวัสดิภาพของเด็ก แล้วก็อยากจะแก้ความแตกแยกต่างๆ ของครอบครัว ซึ่งจะมีผลไปถึงบุตรด้วย”³⁶

กล่าวโดยสรุป ปัญหาความแตกแยกของครอบครัวได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณาในฐานะส่วนหนึ่งของปัญหาการกระทำความผิดของเด็ก ดังนั้น เพื่อให้การฟื้นฟู แก้ไข หรือยับยั้งพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของเด็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อมีการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวขึ้น วิธีการ “ไกล่เกลี่ยประนีประนอม” ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพิจารณาคดีครอบครัว โดยมีวัตถุประสงค์คือเพื่อสร้างความรักใคร่สามัคคีปรองดองภายในครอบครัว อันจะเป็นการป้องกันและแก้ไขต้นตอของปัญหาการกระทำความผิดของเด็กได้

3. ปัญหาคดีแพ่งที่ค้างค้างและการพิจารณาคดีแพ่งที่ยาวนาน

ปัญหาคดีแพ่งที่ค้างค้างและการพิจารณาคดีแพ่งที่ยาวนาน เป็นปัญหาที่กระบวนการยุติธรรมต้องเผชิญมาเป็นเวลายาวนาน ในหนังสือที่ระลึกของศาลแพ่ง ซึ่งเป็นศาลยุติธรรมที่พิจารณาคดีแพ่งโดยเฉพาะ ได้บันทึกถึงสถานการณ์ดังกล่าวไว้ว่า

ในแต่ละวันศาลแพ่งมีการพิจารณาคดีถึงวันละ 400 คดี ซึ่งแต่ละคดีจะใช้เวลาพิจารณาคดีประมาณ 1 ปี หากเป็นคดีที่มีข้อยุ่งยากจะใช้เวลา 3 ปี หรือ 5 ปี และหากมีการอุทธรณ์ ฎีกาจะใช้เวลา 8- 10 ปี จนกว่าคดีจะถึงที่สุด³⁷ ซึ่งสภาพปัญหาดังกล่าว ส่งผลให้การพิจารณาคดีดำเนินไปอย่างล่าช้า และยังกระทบกระเทือนต่อความยุติธรรมที่คู่ความจะได้รับ ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีความ

³⁶ เรื่องเดียวกัน, 430.

³⁷ สุวิทย์ ธีรพงษ์, “ระบบไกล่เกลี่ยของศาลแพ่ง,” ใน *ครบรอบ 1 ปี ระบบไกล่เกลี่ยเพื่อยังให้เกิดการประนีประนอมยอมความของศาลแพ่ง* (ศาลแพ่ง, 2538), 23.

พยายามเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น การเพิ่มจำนวนศาลยุติธรรม ทั้งศาลยุติธรรมทั่วไปและศาลชั้นอุทธรณ์, การเพิ่มจำนวนผู้พิพากษา และรวมถึงการพิจารณาคดีให้เสร็จไปโดยเร็วด้วยเช่นกัน

ในทางปฏิบัติของการพิจารณาคดีให้เสร็จไปโดยเร็วประการหนึ่ง ผู้พิพากษาที่รับผิดชอบคดีจะอาศัยบทบัญญัติที่ให้อำนาจผู้พิพากษาใกล้เคียงเพื่อให้คู่ความได้ประนีประนอมกัน ตามมาตรา 20 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง³⁸ อย่างไรก็ตาม การใช้มาตรา 20 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งโดยไม่มีระบบรองรับที่ดีเพียงพอก็มีข้อจำกัดอย่างน้อย 3 ประการ กล่าวคือ 1.ผู้พิพากษาซึ่งต้องรับผิดชอบการพิจารณาคดีที่มากอยู่แล้วในแต่ละวัน ทำให้ไม่สามารถใกล้เคียงได้อย่างเต็มที่ 2.คู่ความมักจะยินยอมรับข้อเท็จจริงหรือเปิดเผยข้อมูลต่างๆ ในการใกล้เคียง ด้วยเกรงว่าจะส่งผลเสียต่อการพิจารณาคดีโดยรวม จึงทำให้การใกล้เคียงไม่ประสบผลสำเร็จ และ 3.การใช้ห้องพิจารณาดีเพื่อใกล้เคียงนั้นเป็นบรรยากาศไม่เอื้ออำนวยการให้คู่ความทุกฝ่ายเจรจาพูดคุยกัน³⁹

ด้วยสถานการณ์และข้อจำกัดเหล่านี้ ศาลยุติธรรมหลายแห่งจึงได้มีความพยายามสร้างหลักเกณฑ์หรือแนวทางเพื่อรองรับการใกล้เคียงประนีประนอมที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ใน พ.ศ. 2537 ศาลแพ่งได้ประกาศ “ระเบียบศาลแพ่งว่าด้วยการใกล้เคียงเพื่อยังให้เกิดการประนีประนอมยอมความ พ.ศ. 2537” เพื่อวางรากฐานระบบใกล้เคียงในศาลแพ่ง โดยมีหลักการสำคัญ คือ การ “แยกคน แยกสำนวน แยกห้อง”⁴⁰ ซึ่งการแยกคน หมายถึงการกำหนดให้ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนเป็นคนละคนกับผู้พิพากษาที่ทำการใกล้เคียง, การแยกสำนวน หมายถึง การแยกสำนวนการพิจารณาดีกับการใกล้เคียงออกจากกัน และการแยกห้องหมายถึง การใช้ห้องใกล้เคียงที่จัดไว้เป็นการเฉพาะโดยไม่ใช้ห้องพิจารณาดีสำหรับทำกิจกรรมดังกล่าว และใน พ.ศ. 2539 กระทรวงยุติธรรมได้มีนโยบายสนับสนุนให้ทุกศาลนาระบบใกล้เคียงมาใช้กับคดีแพ่ง ผ่าน “คำแนะนำของประธานศาลฎีกา เกี่ยวกับการใกล้เคียงเพื่อยังให้เกิดการประนีประนอมยอมความ พ.ศ. 2539” โดย

³⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478, มาตรา 20 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 หน้า 723 (20 มิถุนายน 2478) บัญญัติว่า

“ไม่ว่าการพิจารณาดีจะดำเนินไปแล้วเพียงใด ให้ศาลมีอำนาจที่จะใกล้เคียงให้คู่ความได้ตกลงกัน หรือประนีประนอมยอมความกันในข้อที่พิพาทนั้น”

³⁹ สุวิทย์ จีรพงษ์, “ระบบใกล้เคียงของศาลแพ่ง,” 23-24.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 24-26.

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้การพิจารณาคดีของศาลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็วเป็นธรรม⁴¹

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว การพิจารณาคดีครอบครัวซึ่งเป็นคดีแพ่งประเภทหนึ่ง⁴² ก็ดำเนินไปตามแนวทางการแก้ปัญหาคดีแพ่งที่ค้างค้ำและการพิจารณาคดีแพ่งที่ยาวนานเช่นเดียวกัน ดังปรากฏในรายงานประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 10/2534 วันศุกร์ที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2534 พิจารณาร่างกฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ซึ่งนายสรเสรีญ ไกรจิต สมาชิกสมานิติบัญญัติแห่งชาติได้ชี้แจงต่อที่ประชุมฯ ไว้ว่า

“คือความเป็นมาของศาลเยาวชนและครอบครัวนี้ได้มีมาตั้งแต่ประมาณ 9 ปี มาแล้ว รัฐบาลหลายสมัยด้วยกัน แล้วก็นโยบายของกระทรวงยุติธรรมที่จะปรับปรุง ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง ซึ่งได้จัดตั้งมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2490 เศษๆ แล้วก็ได้มีการปรับปรุงแก้ไขและจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้นตามจังหวัดต่างๆ อีกมากมายหลายศาล แล้วต่อมาเกิดปัญหาขึ้นในศาลแพ่ง ก็พยายามที่จะแบ่งแยกคดีต่างๆ ออกจากศาลแพ่ง ดังที่ปรากฏเห็นอยู่แล้วเวลานี้ ว่าได้แยกคดีแรงงานอย่างที่ท่านสมาชิกผู้มีเกียรติได้อภิปรายไปแล้วเมื่อสักครู่นี้ ออกไปเป็นพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน แล้วต่อมาก็ตั้งศาลภาษีขึ้น และกระบวนการวิธีพิจารณาของศาลภาษีอีกแบบหนึ่งต่างหาก ได้เป็นการระบายจำนวนคดีซึ่งค้างอยู่ที่ศาลแพ่ง ออกไปได้มากพอสมควร และได้พิจารณาถึงว่าคดีครอบครัวนี้ซึ่งก็ยังอยู่ในศาลแพ่ง นั้นเอง ถ้าหากว่าจะแยกออกมาเป็นศาลครอบครัวโดยเฉพาะ อย่างที่ท่านสมาชิกผู้มีเกียรติอภิปรายเมื่อสักครู่นี้แล้ว จำนวนคดีครอบครัวในศาลแพ่งนั้น มีไม่มากพอที่จะตั้งเป็นศาลพิเศษขึ้นอีกศาลหนึ่งต่างหาก ไม่ใช่ศาลพิเศษในความหมายดังที่ผมกล่าววนะครับ เป็นศาลชำนาญการพิเศษมากกว่า อย่างเรื่องภาษีก็ดี เรื่องแรงงานก็ดี ถ้าจะเอาเรื่อง

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 78.

⁴² พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534, มาตรา 11 ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 108 ตอนที่ 203 (22 พฤศจิกายน 2534) บัญญัติว่า

“คดีครอบครัว ได้แก่ คดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลหรือกระทำการใดๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์หรือครอบครัวแล้วแต่กรณี ซึ่งจะต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์”

ครอบครัวไปจัดตั้งเป็นศาลครอบครัวก็ได้ช่วยระบายนคดีออกจากศาลแพ่งได้มากขึ้น และไม่คุ้มที่จะจัดตั้งขึ้นเป็นศาลครอบครัวโดยเฉพาะ”⁴³

คำอธิบายถึงความเป็นมาในการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว สะท้อนให้เห็นว่าในปี พ.ศ. 2534 คดีครอบครัวถูกแยกออกมาจากอำนาจพิจารณาคดีของศาลยุติธรรม ในเบื้องต้นมีความพยายามที่จะจัดตั้งเป็นศาลพิเศษสำหรับการพิจารณาคดีครอบครัวโดยเฉพาะ แต่ด้วยปัญหาด้านทรัพยากรงบประมาณและบุคคลที่ไม่เพียงพอ ประกอบกับการพิจารณาประเด็นเรื่องเด็กและครอบครัวที่สัมพันธ์กัน คดีครอบครัวจึงถูกนำมาอยู่รวมในศาลคดีเด็กและเยาวชน และได้กลายเป็นศาลเยาวชนและครอบครัวในปัจจุบัน

เมื่อคดีครอบครัวถูกนำมารวมอยู่ในศาลเยาวชนและครอบครัว กฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวปีพ.ศ. 2534 จึงได้กำหนดให้มีวิธีพิจารณาคดีครอบครัวโดยเฉพาะ⁴⁴ โดยมีสาระสำคัญคือในการพิจารณาคดีครอบครัว ผู้พิพากษาจะต้องพยายามไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ประนีประนอม โดยคำนึงถึงความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว ซึ่งวิธีการพิจารณาคดีดังกล่าว เกิดขึ้นสอดคล้องไปกับหลักการไกล่เกลี่ยเพื่อประนีประนอมโดยศาลตามมาตรา 20 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง อันเป็นวิธีการหนึ่งในความพยายามทำให้การพิจารณาคดีให้เสร็จไปโดยเร็วเช่นกัน

กล่าวโดยสรุป การไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวเกิดขึ้นโดยมีปัจจัยเรื่องปัญหาคดีแพ่งที่คั่งค้างและการพิจารณาคดีแพ่งที่ยาวนานเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดัน ซึ่งปัจจัยดังกล่าวได้ทำให้คดีครอบครัวถูกแยกออกมาจากศาลยุติธรรมทั่วไป และทำให้การไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นวิธีพิจารณาคดีเฉพาะสำหรับคดีครอบครัว

⁴³ ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ..., รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 10/2534 (วันศุกร์ที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2534) 437-438.

⁴⁴ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534, หมวด 10 การพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัว ,ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 108 ตอนที่ 203 (22 พฤศจิกายน 2534).

4. การจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “การต่อสู้คดีในศาล-การไกล่เกลี่ยประนีประนอม”

การไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวมักถูกอธิบายด้วยความเข้าใจ 3 ประการ คือ 1. การไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการพิจารณาคดีครอบครัวซึ่งเป็นประเด็นส่วนตัว 2. การไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวมีความสะดวก-รวดเร็ว-ประหยัด และ 3. การไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นวิธีที่ช่วยรักษาความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัว โดยความเข้าใจต่อการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวในลักษณะเช่นนี้สามารถพบได้ทั่วไปในคำอธิบายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัว ดังเช่น สื่อประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

ภาพที่ 1 แสดงตัวอย่างคำอธิบายเรื่องการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวของ ศาลเยาวชนและครอบครัว

ที่มา: <https://trtjc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/11348/tid/237282>.

บทความในส่วนนี้ ต้องการเสนอว่าความเข้าใจโดยทั่วไปเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวทั้ง 3 ประการเป็นผลมาจากการจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่าง

“การต่อสู้คดีในศาล-การไกล่เกลี่ยประนีประนอม” และการจัดวางความรู้ในลักษณะดังกล่าวเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้การไกล่เกลี่ยประนีประนอมได้เกิดขึ้นและกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัว

การจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “การต่อสู้คดีในศาล-การไกล่เกลี่ยประนีประนอม” ได้ทำให้เกิดคำอธิบาย 2 ชุดเกี่ยวกับระบบพิจารณาคดีครอบครัว คือ 1. การต่อสู้คดีในศาลเป็นวิธีพิจารณาคดีที่ “ไม่เหมาะสม” กับคดีครอบครัว และ 2. การไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นวิธีพิจารณาคดีที่ “เหมาะสม” กับคดีครอบครัว โดยคำอธิบายทั้ง 2 แบบถูกจัดวางให้มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามทั้งในเชิงกระบวนการและในเชิงผลลัพธ์ มีรายละเอียดดังนี้

คำอธิบายแบบที่ 1 คือ คำอธิบายถึง “ความไม่เหมาะสม” ของการต่อสู้คดีในศาลต่อระบบพิจารณาคดีครอบครัว การต่อสู้คดีในศาล (litigation) เป็นวิธีพิจารณาคดีที่คู่ความทั้ง 2 ฝ่ายจะต้องต่อสู้กัน ด้วยการนำพยานหลักฐานเสนอต่อศาล เพื่อให้ศาลตัดสินว่าให้ฝ่ายใดเป็นผู้แพ้หรือชนะคดี ดังนั้น เมื่อวิธีการต่อสู้คดีในศาลถูกนำมาใช้ในระบบพิจารณาคดีครอบครัว วิธีพิจารณาคดีโดยกระบวนการเช่นนี้เองย่อมจะทำให้คู่ความซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ในทางครอบครัวจะต้อง “ต่อสู้” กัน โดยการนำเสนอพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ขณะเดียวกันก็ต้องทำให้ความน่าเชื่อถือในพยานหลักฐานของอีกฝ่ายถูกลดทอนลง และในท้ายที่สุดจะมีคู่ความฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชนะคดีและอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้แพคดี ระบบพิจารณาคดีครอบครัวที่อาศัยการต่อสู้คดีในศาลจึงสร้างความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างคู่ความซึ่งเป็นบุคคลในครอบครัวเดียวกัน และย่นนำไปสู่ความแตกร้างภายในสถาบันครอบครัวที่เพิ่มมากขึ้น

ตัวอย่างคำอธิบายดังกล่าวปรากฏในหนังสือ “คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว” ของไพโรจน์ กัมพูศิริ อาจารย์และนักวิชาการด้านกฎหมายครอบครัว ดังนี้

“วิธีการหย่าโดยให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาดนี้เป็นวิธีการที่คู่สมรสมีเหตุที่ต้องการหย่าแต่ไม่สามารถหย่าโดยสันติได้ หรืออาจจะมีเหตุหย่าและฟ้องหย่าทันทีโดยเห็นว่าไม่ประโยชน์อันใดที่จะมาตกลงหย่ากัน การหย่าแบบนี้จึงเริ่มต้นจากความขัดแย้งที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้ ต่างฝ่ายต่างพยายามที่จะแสดงให้ศาลเห็นว่าตนเองไม่ได้

เป็นฝ่ายผิด ทั้งพยายามที่จะเรียกร้องเอาผลประโยชน์ให้ตนมากที่สุด จนบางครั้งไม่ได้คำนึงถึงบุตรของตนเองเลย”⁴⁵

หรือในหนังสือเรื่อง “กฎหมายว่าด้วยครอบครัว” เขียนโดยวรภัทร รัตนพาณิश्य ได้เปรียบเทียบการพิจารณาคดีครอบครัวแบบต่อสู้คดีว่าเป็นเสมือนการสาธิตโคลนระหว่างกัน ซึ่งนำไปสู่ความบาดหมางในครอบครัว ดังนี้

“... เนื่องจากฝ่ายที่ต้องการหย่าเกิดการพิพาทฟ้อง อาจเหมือนการสาธิตโคลนใส่กัน ต่างฝ่ายต่างต้องหาข้อพิพาทเพื่อเป็นไปตามที่ตนเองต้องการ การพิพาทความผิดในลักษณะนี้ย่อมทำให้เกิดความบาดหมางในความสัมพันธ์มากขึ้นกว่าเดิมกับบุคคลในครอบครัว เพราะจะต้องมีการพิพาทให้เป็นที่ประจักษ์ต่อศาลว่าได้มีการประพฤติชั่วจริงและถึงขนาดด้วย ทำให้การพิพาทดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านชื่อเสียงและความรู้สึกของคนในครอบครัวที่ต้องทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น...”⁴⁶

คำอธิบายถึงความไม่เหมาะสมของการต่อสู้คดีในศาลในระบบพิจารณาคดีครอบครัว ทั้งในเชิงกระบวนการที่มีลักษณะของการแข่งขันหรือต่อสู้ และในเชิงผลลัพธ์ที่ทำให้เกิดความแตกร้างภายในสถาบันครอบครัว ได้นำไปสู่คำอธิบายแบบที่ 2 คือ คำอธิบายถึง “ความเหมาะสม” ของการไกล่เกลี่ยประนีประนอมต่อระบบพิจารณาคดีครอบครัว ซึ่งการไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้คู่ความทั้งสองฝ่ายได้พูดคุยหรือเจรจาต่อรองเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน โดยมีบุคคลที่สามเป็นคนกลางทำหน้าที่สนับสนุนให้คู่ความทั้งสองฝ่ายหาข้อตกลงร่วมกันได้

การอธิบายถึงความเหมาะสมของการไกล่เกลี่ยประนีประนอมต่อระบบพิจารณาคดีครอบครัว มักเริ่มต้นด้วยคำอธิบายที่พิจารณาความขัดแย้งในครอบครัวเป็นประเด็นส่วนตัว และเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นจะต้องเปิดเผยให้กับบุคคลภายนอกได้รับรู้ ด้วยเหตุนี้ การไกล่เกลี่ยประนีประนอมจึงเป็นกระบวนการที่เหมาะสมสำหรับพิจารณาคดีครอบครัว เนื่องจากการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวจะเกิดขึ้นโดยมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่ไม่เกิดขึ้นในห้องพิจารณาของศาล แต่เกิดขึ้นในห้องส่วนตัวที่จัดไว้โดยเฉพาะ อีกทั้งการพูดคุยในที่เกิดขึ้นในกระบวนการไกล่เกลี่ยประนีประนอมจะถูกเก็บรักษาเป็นความลับ ส่งผลให้คู่ความสามารถ

⁴⁵ ไพโรจน์ กัมพูสิริ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 13, วิญญูชน 2567), 286-287.

⁴⁶ วรภัทร รัตนพาณิश्य, กฎหมายว่าด้วยครอบครัว (วิญญูชน, 2567), 54.

พูดคุยถึงเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องกังวลถึงผลแพ้ชนะของคดี ดังปรากฏในความตอนหนึ่งของบทความ “การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว: พลิกวิกฤติเป็นโอกาส” ความว่า

“... มีคู่พิพาทอีกจำนวนไม่น้อยที่มีความคิดว่าข้อพิพาทเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเป็นเรื่องภายในครอบครัว จึงต้องการที่จะแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัวของตนภายใต้ขอบเขตของครอบครัว การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงเป็นทางเลือกที่สำคัญ เพราะการไกล่เกลี่ยนั้น ‘มีความเป็นส่วนตัว’ สามารถ ‘รักษาความลับ’ ของคู่พิพาท”⁴⁷

นอกจากประเด็นเรื่องความเป็นส่วนตัวของคดีครอบครัวแล้ว คำอธิบายเรื่องความเหมาะสมของการไกล่เกลี่ยประนีประนอมต่อระบบพิจารณาคดีครอบครัวยังถูกอธิบายด้วย “ข้อดีในเชิงกระบวนการ” ของการไกล่เกลี่ยประนีประนอม ได้แก่ “ความสะดวก- ความรวดเร็ว - ความประหยัด” กล่าวคือ เมื่อคู่ความเข้าสู่การพิจารณาคดีโดยการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคู่ความไม่จำเป็นต้องมีทนายความเช่นเดียวกับที่มีการต่อสู้คดีในศาล และไม่จำเป็นต้องดำเนินขั้นตอนตามที่กฎหมายกำหนดอย่างเคร่งครัด คู่ความจึงสามารถเข้าสู่การพิจารณาคดีที่มีความสะดวกมากกว่า นอกจากนั้นโดยปกติแล้วการต่อสู้คดีในศาลใช้เวลายาวนาน หากเป็นคดีที่มีข้อยุ่งยากหรือพิจารณาต่อในชั้นอุทธรณ์ฎีกาก็จะใช้ระยะเวลาหลายปี แต่การพิจารณาคดีโดยการไกล่เกลี่ยประนีประนอมนั้นสามารถเสร็จสิ้นได้โดยเร็ว ประกอบกับที่ไม่จำเป็นต้องมีทนายความ การไกล่เกลี่ยประนีประนอมจึงถือเป็นวิธีพิจารณาคดีที่ประหยัดค่าใช้จ่ายของคู่ความได้มากกว่า

ในท้ายที่สุด “ข้อดีในเชิงผลลัพธ์” เป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่ใช้อธิบายถึงความเหมาะสมของการไกล่เกลี่ยประนีประนอมต่อระบบพิจารณาคดีครอบครัว กล่าวคือ ขณะที่การต่อสู้คดีในศาลทำให้คู่ความกลายเป็นผู้แพ้ชนะคดี (win-lose) ซึ่งเป็นคู่ปฏิปักษ์ ได้ทำให้เกิดความร้าวฉานให้กับสถาบันครอบครัวได้ แต่การไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นกระบวนการเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน ในตัวมันจึงปฏิเสธการดำเนินการเพื่อค้นหาผู้แพ้หรือผู้ชนะ และการไกล่เกลี่ยประนีประนอมต้องอาศัยการพูดคุยตกลงกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้ การพิจารณาคดีครอบครัวโดยการไกล่เกลี่ยประนีประนอมจึงถูกอธิบายว่าเป็นกระบวนการที่สามารถรักษาสัมพันธภาพระหว่าง

⁴⁷ จิตรัตน์ นรินทรางกูร ณ อยุธยา, “การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว: พลิกวิกฤติเป็นโอกาส,” *วารสารศาลยุติธรรม* ปีที่ 5, ฉบับที่ 5, 2554: 52-80, 62.

คู่ความได้ เพราะทำให้คู่ความชนะด้วยกันทั้งสองฝ่าย (win-win) ไม่มีความเป็นปฏิกิริยากัน และคืนความสัมพันธ์ที่ดีให้กับสถาบันครอบครัว

ลำดับ	ประเด็นเปรียบเทียบ	การต่อสู้คดีในศาล (Litigation)	การไกล่เกลี่ยประนีประนอม (Mediation)
1.	บรรยากาศในการ ดำเนินการ	ดำเนินการในบัลลังก์พิจารณา ของศาล ตามกระบวนการที่กำหนดไว้ อย่างเคร่งครัด และเป็น ทางการ	ดำเนินการในห้องส่วนตัวที่จัด ไว้โดยเฉพาะ คู่ความสามารถ พูดคุยประเด็นส่วนตัวใน ลักษณะที่ไม่เป็นทางการได้
2.	ลักษณะของ กระบวนการ	คู่ความต้องนำเสนอ พยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์ กับตนเองต่อศาล ขณะเดียวกัน ก็ต้องลดทอนความน่าเชื่อถือ ในพยานหลักฐานของคู่ความ อีกฝ่าย	คู่ความต้องพยายามหา ข้อตกลงร่วมกัน โดยมีคนกลาง เป็นผู้สนับสนุนการสร้าง ข้อตกลง
		ดำเนินไปตามกระบวนการวิธี พิจารณาความคดีแพ่งเคร่งครัด ที่ใช้เวลายาวนาน และต้อง อาศัยทนายความ จึงต้องใช้ทุน ทรัพย์จำนวนมาก	สะดวก-รวดเร็ว-ประหยัด เนื่องจากไม่ต้องดำเนินไปตาม กระบวนการวิธีพิจารณาความคดี แพ่งอย่างเคร่งครัด จึงทำให้ สามารถดำเนินการได้รวดเร็ว ไม่ต้องมีทนายความ และไม่ ต้องใช้ทุนทรัพย์จำนวนมาก
3.	ผลลัพธ์	คู่ความฝ่ายหนึ่งแพ้-ชนะคดี	คู่ความทั้งสองฝ่ายชนะคดี
		สร้างความเป็นปฏิกิริยาต่อ ความสัมพันธ์ในครอบครัว	สร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายใน ครอบครัว

ตารางที่ 1 แสดงการจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “การต่อสู้คดีในศาล-การไกล่เกลี่ย
ประนีประนอม”

การจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “การต่อสู้คดีในศาล-การไกล่เกลี่ยประนีประนอม” ได้ทำให้เกิดคำอธิบาย 2 ชุดต่อระบบพิจารณาคดีครอบครัว คือ 1.การต่อสู้คดีในศาลเป็นกระบวนการที่ไม่เหมาะสมกับคดีครอบครัว 2.การไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นกระบวนการที่เหมาะสมกับคดีครอบครัว โดยที่แม้ว่าในด้านหนึ่งคำอธิบายดังกล่าวอาจไม่สอดคล้องต่อระบบพิจารณาคดีครอบครัวที่ประกอบด้วยวิธีการทั้ง 2 รูปแบบ และคำอธิบายดังกล่าวอาจนำไปสู่การทำความเข้าใจต่อการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว (และการต่อสู้คดีในศาล) อย่างเหมาะสม

แต่ในอีกด้านหนึ่ง การจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “การต่อสู้คดีในศาล-การไกล่เกลี่ยประนีประนอม” ก็เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยกำหนดความรู้เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว ให้กับทั้งต่อบุคคลภายนอกและบุคคลผู้มีส่วนที่ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง ดังเช่นความเห็นของ ผุสดี สุจริตกุล ที่กล่าวถึงการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวจากมุมมองของทนายความไว้ว่า

“แต่เดิมไม่เชื่อมั่นในระบบไกล่เกลี่ยว่าจะเป็นไปได้ ซึ่งคดีแรกที่นำเข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ยคือเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวที่ได้เคยพูดคุยกับคู่ความแล้วเห็นว่าไม่มีทางที่จะตกลงกันได้เลย แต่เมื่อไกล่เกลี่ยแล้ว กลับปรากฏว่าประสบความสำเร็จโดยคู่ความตกลงกันได้ และส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวกลับคืนดีกันเหมือนเดิม”⁴⁸

ข้อความข้างต้นเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลาที่มีการไกล่เกลี่ยประนีประนอมยังไม่ได้ถูกยอมรับในฐานะส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับความเหมาะสมของการไกล่เกลี่ยประนีประนอมต่อระบบพิจารณาคดีครอบครัวของบุคคลที่เกี่ยวข้องถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและการยอมรับต่อการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว ด้วยเหตุนี้การจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “การต่อสู้คดีในศาล-การไกล่เกลี่ยประนีประนอม” อันเป็นกระบวนการที่ช่วยกำหนดความรู้ความเข้าใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้การไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวได้เกิดขึ้นและกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัว

⁴⁸ ผุสดี สุจริตกุล, “การไกล่เกลี่ยในทฤษฎีของทนายความ,” ใน *ครอบครัว 1 ปี ระบบไกล่เกลี่ยเพื่อให้เกิดการประนีประนอมยอมความของศาลแพ่ง* (ศาลแพ่ง, 2538), 75.

5. บทสรุป

บทความนี้มีคำถามวิจัยว่าการไถ่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวเกิดขึ้นและการกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวได้อย่างไร โดยบทความมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการไถ่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว ในฐานะกระบวนการที่ถูกกำหนดโดยมีจุดประสงค์หรือความมุ่งหวังที่สอดคล้องกับระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัว เพื่อเพิ่มเติมความเข้าใจเกี่ยวกับการไถ่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวในบางแง่มุมที่อาจขาดหายไปจากแนวทางการศึกษาการไถ่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวกระแสหลักซึ่งอยู่ภายใต้แนวคิดการจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่างการต่อสู้คดีในศาล-การไถ่เกลี่ยประนีประนอม

บทความอาศัยเอกสารประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการไถ่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวที่สัมพันธ์กับระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นวัตถุแห่งการศึกษาวเคราะห์ ประกอบไปด้วย 2 กลุ่ม คือ 1.เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว ได้แก่ กฎหมายจัดตั้งศาล (กฎหมายจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494, กฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 และ กฎหมายจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553), รายงานการประชุมเรื่องการพิจารณาร่างกฎหมายจัดตั้งทั้ง 3 ฉบับ และ 2. เอกสารที่เป็นคำอธิบายของระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัว ได้แก่ หนังสือคำอธิบายทางกฎหมาย หนังสือที่ระลึกขององค์กรทางกฎหมาย และบทความวารสารทางกฎหมาย เนื่องจากเอกสารทั้ง 2 กลุ่มสามารถแสดงให้เห็นความเป็นมา ความคาดหวังหรือจุดประสงค์ของการสร้างการไถ่เกลี่ยประนีประนอมให้เกิดขึ้นในศาลเยาวชนและครอบครัว รวมถึงยังสามารถแสดงให้เห็นมุมมองความเข้าใจจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ปฏิบัติการซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการไถ่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว

จากการศึกษาในเอกสารดังกล่าว บทความนำเสนอว่าการไถ่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวได้เกิดขึ้นและกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัว เนื่องด้วย 4 ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ 1. มาตรการทางกฎหมายเพื่อสร้างโอกาสให้คู่สมรสได้คืนดีกัน 2. แนวคิดเรื่อง “ครอบครัวที่รักใคร่สามัคคีปรองดอง” ภายใต้กระแสความยุติธรรมสำหรับเด็ก 3. ปัญหาคดีแพ่งที่ค้างคั่งและการพิจารณาคดีแพ่งที่ยาวนาน และ 4. การจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “การต่อสู้คดีในศาล-การไถ่เกลี่ยประนีประนอม”

จากการพิจารณาถึงปัจจัยทั้ง 4 ที่มีส่วนในการทำให้การไล่เกลี่ยประณีประนอมคดีครอบครัวได้เกิดขึ้นและกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัว สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการไล่เกลี่ยเกลี่ยประณีประนอมคดีครอบครัวได้ 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 อุดมการณ์ครอบครัวของการไล่เกลี่ยประณีประนอมคดีครอบครัว การไล่เกลี่ยประณีประนอมคดีครอบครัวเป็นมาตรการทางกฎหมายที่ได้ถูกผลักดันขึ้นในบริบทความไม่มั่นคงของสถาบันครอบครัว โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้คู่สมรสที่ต้องการจะหย่ากันได้มีโอกาสคืนดีและดำรงสถานะสามีภรรยาไว้ ขณะเดียวกันการไล่เกลี่ยประณีประนอมคดีครอบครัวก็ถือเป็นมาตรการสำคัญในการสร้างความรักใคร่สามัคคีปรองดองภายในครอบครัว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันและแก้ไขต้นตอของปัญหาการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน ความเป็นมาดังกล่าวได้มีส่วนประกอบสร้างรากฐานทางความคิดเรื่องสถาบันครอบครัวของการไล่เกลี่ยประณีประนอมคดีครอบครัว ที่เน้นย้ำการอยู่ร่วมกันอย่างรักใคร่สามัคคีระหว่างสามีภรรยาเป็นสำคัญ

ประการที่ 2 ความสำคัญของการไล่เกลี่ยประณีประนอมคดีครอบครัวต่อระบบพิจารณาคดี ภายใต้สถานการณ์และข้อจำกัดเกี่ยวกับปัญหาคดีแพ่งที่คั่งค้างและการพิจารณาคดีแพ่งที่ยาวนาน ศาลเยาวชนและครอบครัวได้เกิดขึ้นเพื่อระบายนิติแพ่งส่วนหนึ่งออกจากศาลยุติธรรม และในขณะเดียวกันเพื่อให้การพิจารณาคดีครอบครัวนั้นไม่เป็นไปอย่างล่าช้า การไล่เกลี่ยประณีประนอมจึงได้เกิดขึ้นเพื่อเป็นช่องทางให้คดีความสามารถยุติลง อันจะส่งผลต่อการลดปริมาณคดีครอบครัวที่จะเข้าสู่กระบวนการการต่อสู้คดีในศาลซึ่งมักใช้เวลาดำเนินการยาวนาน ในบริบทเช่นนี้การไล่เกลี่ยประณีประนอมคดีครอบครัวจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่เอื้ออำนวยให้การปฏิบัติงานในระบบยุติธรรมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ประการที่ 3 การทำความเข้าใจการไล่เกลี่ยประณีประนอมคดีครอบครัวที่ไปไกลกว่าแนวคิดแบบคู่ตรงข้าม แม้การจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามระหว่างการต่อสู้คดีในศาล-การไล่เกลี่ยประณีประนอมจะเป็นปัจจัยที่ช่วยกำหนดความรู้เกี่ยวกับการไล่เกลี่ยประณีประนอมคดีครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลา ก่อนหรือขณะที่การไล่เกลี่ยประณีประนอมได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบพิจารณาคดีครอบครัว แต่อย่างไรก็ดีการจัดวางความรู้แบบคู่ตรงข้ามเช่นนี้ ได้ทำให้เกิดความเข้าใจต่อการไล่เกลี่ยประณีประนอม (และการต่อสู้คดีในศาล) อย่างเหมาะสม และไม่สอดคล้องกับระบบพิจารณาครอบครัวในความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้การทำความเข้าใจต่อการไล่

เกลี้ยประนีประนอมที่ไม่อยู่ภายใต้กรอบความรู้แบบคู่ตรงข้ามจึงอาจเป็นอีกแนวทางการศึกษาที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจเรื่องการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวในแง่มุมที่หลากหลาย และนำไปสู่คำถามแบบใหม่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว เช่น การต่อสู้คดีในศาล และการไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นกระบวนการที่ทำงานร่วมกันอย่างไรในระบบพิจารณาคดีครอบครัว, การไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวเป็นวิธีการที่สะดวก-รวดเร็ว-ประหยัด และช่วยรักษาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวได้จริงหรือไม่และอย่างไร หรือคำถามที่ว่าปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวมีความเหมือนหรือแตกต่างกับวัตถุประสงค์ในวัตถุประสงค์กฎหมายของการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวอย่างไร เป็นต้น

References

- กฤษณะสิทธิ์ ยัมแย้ม. “การไถ่เกลี้ยคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญาในศาลเยาวชนและครอบครัว.” รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 6, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, 2551.
- แก้วน้อย อนุชิตวงศ์. “การไถ่เกลี้ยข้อพิพาทก่อนฟ้องในศาลเยาวชนและครอบครัว.” รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 16, วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2560.
- คณะผู้จัดทำ. “ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.” ใน ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดอุบลราชธานีกับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กจังหวัดอุบลราชธานี อดีต: ปัจจุบัน: อนาคต ที่ระลึกในวันครบรอบ 8 ปี แห่งการสถาปนา 27 สิงหาคม 2527, 2527.
- คาสปาร์ พิค วาสนา อัมเมม รัตนารณม์ ดังชนเศรษฐ์. รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทย ยุคเกิดน้อย อายุยืน. กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558.
- ชลธิตา เพ็ญทรัพย์. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการไถ่เกลี้ยคดีฟ้องหย่า: กรณีศึกษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.
- ฐิตารัตน์ นรินทรางกูร ณ อยุธยา. การไถ่เกลี้ยคดีครอบครัว: พลิกวิกฤติเป็นโอกาส. *วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์* 5, ฉ.6 (2554): 52-80.
- ณัฐวัฒน์ ขันดี. “ปัจจัยสู่ความสำเร็จในการไถ่เกลี้ยข้อพิพาทคดีฟ้องหย่า: กรณีศึกษาศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดน่าน.” รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้อำนวยการระดับต้น รุ่นที่ 9 วิทยาลัยข้าราชการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, 2565.
- ตราชูหญิง. สรรพหามาเล่า.. อดีต: อดีตของศาลเยาวชนและครอบครัว. *วารสารตุลาการ* 47 ฉ.2 (2543):99-106.

ทรงวิทย์ ทรงกำพล. “ปัญหาและอุปสรรคการใกล้เคียงคดีครอบครัว: ศึกษาเฉพาะกรณีศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น.” รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 18, วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2562.

ทวี เจริญพิทักษ์. ศาลครอบครัว. *วารสารตุลพาท* 1, ฉ.1 (2497): 25-42.

ไทย.รัฐสภา.สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ... รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 10/2534 (วันศุกร์ที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2534): 380-428.

ัญญา เอื้ออริวรกุล. “ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคในการใกล้เคียงคดีครอบครัว: ศึกษาเฉพาะการดำเนินการใกล้เคียงคดีครอบครัวในศาลจังหวัดกาฬสินธุ์แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว.” รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 6, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, 2551.

นุชทัพยา ป.บรรจงศิลป์. การแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราว: มาตราการชะลอการหย่า. *วารสารนิติศาสตร์* 26, ฉ.2 (2539): 253-259.

บรรณาธิการ. นโยบายและโครงการดำเนินงานของกระทรวงยุติธรรม. *วารสารตุลพาท* 4, ฉ.3 (2500): 158-162.

ประกาศน์ อวยชัย. “การแก้ไขเด็กและเยาวชนซึ่งกระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด” ใน ที่ระลึกในการเปิดศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดอุบลราชธานี กับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กจังหวัดอุบลราชธานี วันพุธ ที่ 27 สิงหาคม 2523, 4-15. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีวิกรมชาติย์, 2523.

ประสพสุข บุญเดช. กฎหมายครอบครัวแก้ไขใหม่ปี 26. *วารสารตุลพาท* 30, ฉ.2 (2526): 26-44.

ประสพสุข บุญเดช. กฎหมายครอบครัวในปี 2550. *วารสารนิติศาสตร์* 26, ฉ.2 (2539): 228-242.

ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. การใกล้เคียงข้อพิพาทในคดีศาลเยาวชนและครอบครัว *วารสารยุติธรรมปริทัศน์* 5, ฉ. 6 (2554): 119-128.

ปัทมา เฝ้าสังข์ทอง. “การแก้ปัญหาคความขัดแย้งในคดีครอบครัว: ศึกษากระบวนการใกล้เคียงกรณีหย่า.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2544.

ไพโรจน์ กัมพูสิริ. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ 13, วิญญูชน 2567.

โยธิน อินทามระ. “แนวทางการพัฒนาระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเกี่ยวกับคดีครอบครัวก่อนฟ้อง:

กรณีศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดกำแพงเพชร.” รายงานส่วนบุคคลหลักสูตร
ผู้อำนวยการระดับต้น รุ่นที่ 10, วิทยาลัยข้าราชการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการ
ฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, 2566.

รณรงค์ คำทอง. “ปัญหาข้อขัดข้องกับการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทคดีครอบครัว: ศึกษา

กรณีศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดเพชรบุรี.” รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษา
หัวหน้าศาล รุ่นที่ 19, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม วิทยาลัยข้าราชการ
ตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2563.

รวมพร เกตุทัต. “ปัญหาและอุปสรรคของผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว

ข้ามวัฒนธรรมของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง.” ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการความขัดแย้งแบบบูรณาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลย
อลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี, 2556.

วรภัทร รัตนพาณิษฐ์. *กฎหมายว่าด้วยครอบครัว*. วิญญูชน, 2567.

วรัญชिता สิริเชษฐโกศล. “การแก้ปัญหา อุปสรรค และพัฒนา กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดี

ครอบครัว ตามแนวทางการจัดการภาครัฐแนวใหม่ กรณีศึกษา: ศาลเยาวชนและครอบครัว
จังหวัดสมุทรสาคร.” รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 16, วิทยาลัย
ข้าราชการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาล
ยุติธรรม, 2560.

วิวัฒนศักดิ์ วงษ์วัฒนพงษ์. “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลเยาวชนและครอบครัว.” รายงานส่วนบุคคล

หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 6, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาล
ยุติธรรม, 2551.

วิชา มหาคุณ. “ความรู้ทั่วไปในการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว” ใน ศาลเยาวชนและ

ครอบครัวตามแนวความคิดสากล: คู่มือปฏิบัติงานศาลเยาวชนและครอบครัว สถานพินิจและ
คุ้มครองเด็กและเยาวชน, 65. ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, 2538.

วิชา มหาคุณ. การดูงานศาลครอบครัวและการแก้ปัญหาเด็กกระทำผิด ณ สาธารณรัฐเกาหลี ญี่ปุ่น และ

ฮ่องกง. *วารสารตุลาการ* 32, ฉ.6 (2528): 62-87.

วิชา มหาคุณ. *การปฏิรูประบบศาลเยาวชนและครอบครัว*. สถาบันพัฒนากระบวนการยุติธรรมเยาวชน

และครอบครัว 2542.

วิชา มหาคุณ. รายงานการดำเนินงานศาลครอบครัวและการสัมมนากฎหมายครอบครัว ณ ประเทศญี่ปุ่น.

วารสารตุลพาห 30, ฉ.6 (2525): 35-47.

สุข หงส์ไกร. แนวความคิดในการตั้งศาลครอบครัว. วารสารตุลพาห 10, ฉ.9 (2506): 952-958.

สุรรัตน์ ตาใจ. “ปัญหาอุปสรรคในกระบวนการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทชั้นศาลในคดี

ครอบครัว: ศึกษาเฉพาะกรณีศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง (มีนบุรี).” สารนิพนธ์ศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559.

สุวัฒน์ วรรณะหทัย. “ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว ศึกษาเฉพาะการ

ดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง.” รายงานส่วนบุคคล

หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.), วิทยาลัยการยุติธรรม กระทรวง

ยุติธรรม, 2540.

สุวิทย์ ชีรพงษ์. “ระบบไกล่เกลี่ยของศาลแพ่ง,” ใน ครบรอบ 1 ปี ระบบไกล่เกลี่ยเพื่อยังให้เกิดการ

ประนีประนอมยอมความของศาลแพ่ง, 23. ศาลแพ่ง, 2538.

หยุด แสงอุทัย. คำอธิบายกฎหมายศาลเด็ก. กรุงเทพฯ: ประชานิติ, 2494.

อุดม สงวนนาม. “โครงการขยายงานศาลคดีเด็กและเยาวชนและการจัดตั้งศาลครอบครัว” ใน ที่ระลึกใน

การเปิดศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดระยองกับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กจังหวัดระยอง

วันศุกร์ ที่ 8 กรกฎาคม 2526, 125-139. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีวิกรมชาติ, 2526.